

М. Й. Варій

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної та практичної психології
Національний університет «Львівська політехніка»

КРИЗА: ПСИХОЕНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

У статті аналізуються наявні в психологічній науці підходи до розуміння і тлумачення кризи. На основі аналізу зроблено висновок, що жоден із цих підходів не пояснює істинної сутності кризи, чому і які саме параметри психіки людини змінюються, які змістові й функціонально-операційні зміни відбуваються в ній. Пропонується психоенергетичний підхід, який, на думку автора, дає відповідь на поставлені запитання. У межах цього підходу психіка людини розглядається як відносно самостійне індивідуальне інформаційно-енергетичне утворення. Людська психіка діє завдяки наявності та функціонуванню в ній псі-програм, які являють собою знаряддя здійснення в ній операційно-функціональних перетворень і зовнішнього, і внутрішнього психічного на основі наявного психічного. Тому в площині психоенергетичного підходу криза являє собою руйнування певних усталених базових, смислових (які належать до головних, визначальних, тих, які спрямовують особистість у соціальному просторі й часі,) псі-програм життєдіяльності людини.

Ключові слова: криза, психоенергетичний підхід, психоенергія, психічне, внутрішнє психічне, зовнішнє психічне, псі-програма, псі-операція.

Постановка проблеми. Фактично, кожна людина протягом життя переживає якісь кризи. І не кожна особистість самостійно може їх подолати. На допомогу таким особистостям має прийти психолог. Але щоб надати ефективну психологічну допомогу, тобто застосовувати адекватні психологічні засоби подолання кризи, необхідно знати і її психологічний зміст, і особливості прояву й перебігу в особистості, які на цей час недостатньо вивчені. У різних підходах по-різному розкриваються всі ці аспекти. Тому потрібно розкрити сутність і зміст кризи в площині психоенергетичного підходу.

Аналіз літературних джерел свідчить, що поруч із поняттям «криза» вживаються і такі терміни, як «кризова ситуація», «кризова життєва ситуація», «кризовий стан», «кризова подія» і «психічна травма», які на цей час ще не мають чітких дефініцій через те, що і кризова психологія, і кризова психотерапія є новими галузями, які розвиваються.

У результаті детального аналізу цих понять нами виявлені різні підходи до розуміння і тлумачення кризи. Першим таким підходом є *втратно-екзистенціальний*, який полягає в тому, що кризу тлумачать і як втрату чогось важливого, без чого життя не має сенсу, і як неможливість здійснення екзистенціального вибору [11]; другим – *травматичний*, який пов'язується із травматичними подіями (землетрусами, повеннями, перебуванням заручником у терористів, бойовими діями, надзвичайними ситуаціями природного, техногенного, технічного, епідеміологічного, соціального тощо характеру) [7]; третім – *емоційно-критичний*, який розглядає кризу як гострий емоційний стан, спричинений блокуванням ціле-

спрямованої життєдіяльності людини, як дискретний момент розвитку особистості [8, с. 226]; четвертий – *критично-переоцінний* – полягає в раптовій зміні звичного плину життя і його переосмисленні [13]; п'ятий – *стресо-критичний* – розглядає кризу як ситуацію емоційного й розумового стресу, який отребує від людини значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий час [9]; шостий – *психотерапевтичний*, що розглядає кризу як психічну травму і посттравму [1; 10].

Зауважимо, що ми не поділяємо думки представників шостого підходу та вважаємо, що поняття «криза» і «психічна травма» є різними по суті і за змістом. Правильно лише те, що психічна травма дійсно може стати причиною появи і розвитку кризи.

Проте жоден із визначених нами підходів до розуміння і тлумачення кризи не розкриває цілком її істинної сутності, не пояснює, чому і які саме параметри психіки людини змінюються, які змістові й функціонально-операційні зміни відбуваються в ній, чому в одних людей кризові переживання можуть тривати тижні, а в інших – місяці й роки. На нашу думку, відповідь на ці й інші запитання можна знайти з допомогою психоенергетичного підходу.

Мета статті – розкрити сутність і зміст кризи в площині психоенергетичного підходу.

Виклад основного матеріалу. У досягненні поставленої мети ми опираємося на попередні наші праці, в яких розкрито сутність і зміст енергетичної концепції психіки і психічного [2; 4]. Ця концепція полягає в тому, що психіка людини розглядається в ній як «відносно самостійне індивідуальне холографічне інформаційно-енергетичне утворення зі своїм псі-кодом, яке утримує

інформацію про минуле, теперішнє і майбутнє суб'єкта психіки, його внутрішній і зовнішній світ, а також відображає їхню значущість для нього» [3, с. 69].

У психоенергетичній концепції людська психіка: 1) за будовою – це багаторівневе й багатосистемне, але цілісне й самостійне суще утворення, яке існує одночасно в індивіді й поза ним у вигляді психоенергії, яка забезпечує взаємодію між несвідомим, підсвідомим, свідомим і надсвідомим рівнями; 2) виявляється як інформаційно-енергетичне утворення, що містить дві складові частини – інформаційну, яка охоплює відомості про явища, процеси, події, наміри, настанови тощо, та енергетичну, яка відображає величину (ступінь значущості змісту інформації), тобто енергетичну потужність психічного; 3) за операційно-функціональними можливостями – це процес постійної взаємодії психоенергії зовнішнього і внутрішнього та внутрішньо-внутрішнього психічного, у результаті чого відбувається відображення минулого розвитку людства, раси, етносу й нації, роду та родини, а також зовнішнього світу; утримування й відтворення внутрішнього світу суб'єкта психіки; гармонізація й упорядкування смислів його життєдіяльності, розоб'єктивація внутрішнього психічного в зовнішнє й об'єктивація зовнішнього психічного у внутрішнє [3, с. 69–70].

Оскільки ми оперуємо такими поняттями, як «психоенергія», «психічне», «зовнішнє психічне», «внутрішнє психічне», «псі-програми» та ін., які нещодавно з'явилися в науці, то ми коротко розкриємо їхні сутність і зміст.

Так, психоенергія – це специфічний вид енергії, яка є носієм інформації та її значущості.

Психічне – це те, що містить психоенергію будь-якої полярності та може взаємодіяти з людською психікою й іншим психічним [2, с. 183]. Одиницею психічного є квант енергії, в якому наявна мінімальна інформація, яка вже має певну значущість. Людська психіка також являє собою інтегроване психічне. Вона функціонує завдяки обміну і взаємодії психоенергії [12], яка наявна в кожному психічному.

Психоенергія містить дві складові частини: інформаційну й енергетичну. Інформаційний складник охоплює відомості про явища, предмети, процеси, події, наміри, настанови, зв'язки між ними тощо. Енергетичний складник відображає величину (ступінь значущості змісту інформації), тобто енергетичну потужність психічного. Власне енергетична потужність (її збільшення або зменшення) залежить від того, наскільки важлива ця інформація для людини, наскільки сильно і глибоко її переживає вона, наскільки вірить чи не вірить в її реалізацію. Ступінь значущості відображає силу психічного, потужність його впливу на будь-яке інше психічне, а отже – на вчинки

та поведінку людини. Цей ступінь позначаємо поняттям «енергетична потужність» [5, с. 107].

Власне психоенергетичний потенціал являє собою позитивну чи негативну величину інтегрованої сукупності психоенергії певного зовнішнього або внутрішнього психічного [5, с. 108].

Психічне розмежовують на внутрішнє й зовнішнє.

До внутрішнього психічного належить усе, що стосується внутрішнього світу індивіда, а саме: емоції, почуття, образи уяви, стани, мотиви, цінності, настанови, думки, різні психічні утворення тощо. У психіці кожне окреме зі згаданих явищ існує у вигляді мобільного пласта незалежної психоенергії.

Зовнішнє психічне існує поза індивідом, містить психоенергію та впливає на його психіку. Воно складається з різних субстанцій психічного, які існують у вигляді специфічної психоенергії. Така психоенергія може бути неоднаковою і за обсягом, і за полярністю, а стосовно впливу на поведінку й життєдіяльність людей – позитивною, нейтральною чи негативною.

Зовнішнє психічне може перетворитися на внутрішнє психічне [5, с. 108–109]. Психоенергія, яка надходить зі зовнішнього середовища, взаємодіє з наявним внутрішнім психічним, у результаті цього накопичується інформація й енергетична потужність у психіці людини. Власне, суб'єктивна значущість інформації становить ядро психічного, яке може в сотні разів збільшити психоенергетичний потенціал. Скажімо, три слова – «Ваш чоловік помер» – у дружини можуть спричинити негативний високий психоенергетичний потенціал (нервовий зрив, істеріку, відчай, вибух емоцій тощо), а в її чотирирічній дитини – зовсім нічого.

Людська психіка в площині психоенергетичної концепції має певну сукупність властивостей.

Властивість об'єктивації полягає в здатності психоенергії втілюватися (трансформуватися) в інше психічне; розоб'єктивації – віддавати (виділяти) психоенергію будь-якої полярності, яка наявна в психічному; синергійності – до накопичення психоенергії; полярності – у здатності накопичувати і позитивний, і негативний психоенергетичний потенціал; взаємопроникності – проникати в різні види і форми іншого психічного та змінюватися під їх впливом, що дозволяє накопичити позитивний психоенергетичний потенціал для подолання кризи; кодозалежності – у здатності психоенергії з однаковим кодом притягуватися [2, с. 190–195].

Інформаційний і енергетичний потенціал психіки кожної людини – інтеграція психоенергій психічного несвідомого, підсвідомого, свідомого й надсвідомого. Ці сили діють у кожному з нас постійно, іноді підсилюючи загальний потік життєвої енергії, іноді послаблюючи її, а іноді вступаючи з нею у протистояння.

Будь-яке проникнення психічного в інше психічне зумовлює зміну їхньої інформації й енергетичної потужності. Взаємопроникність психічного можлива через дію психоенергії. Саме психоенергія підсилює, знижує або деформує, інакше кажучи, змінює інформацію й енергетичну потужність того психічного, на яке вона спрямована.

Вирізняють також психічне минулого, теперішнього і майбутнього.

Тепер уточнимо сутність і зміст поняття «псі-програма» [2; 5].

Як відомо, у наш час на позначення того, за допомогою чого працює людська психіка, ввели поняття «психологічні механізми», яке сьогодні вважається найпоширенішим. Однак трактування цих механізмів у психологічній науці засвідчує чи то незавершеність досліджень, чи то перенесення цього поняття з механіки, оскільки воно фактично не може пояснити надзвичайно складну операційно-функціональну діяльність людської психіки. Проте така діяльність у площині психоенергетичного підходу досить аргументовано пояснюється завдяки функціонуванню в людській психіці псі-програм [6], які являють собою знаряддя здійснення в ній операційно-функціональних перетворень і зовнішнього, і внутрішнього психічного на основі наявного психічного, його психоенергії, її сприймання, опрацювання, перетворення і передавання.

Раніше нами доведено, що псі-програма становить внутрішнє психічне, сформоване на засадах неусвідомленої або свідомої фіксованої настанови зі своїм псі-кодом, що активізує інше внутрішнє і/чи зовнішнє психічне, відповідно до цього коду, та спрямовує його на реалізацію закладеної в ній (фіксованій настанові) інформації [6, с. 78]. У цьому контексті «фіксованими (програмними) настановами для свідомого (на свідомому рівні психіки) або підсвідомого (на підсвідомому рівні психіки) формування псі-програм є актуалізовані (активовані) бажання, образи уяви, мета, переконання, різні цілі, віра, сенси життєдіяльності, ідеї, нав'язливі думки, погляди, інтереси, стереотипи, звичаї, традиції, твердження, в які людина вірить і які стійко закріпила у свідомості чи/і підсвідомості тощо» [6, с. 78].

Згідно з результатами наших досліджень [4; 5; 6], актуалізація (активізація) тут означає істотне підвищення ступеня значущості (енергетичної потужності) інформації, закладеної в це психічне (бажання, образ уяви, мету, переконання тощо). Власне ідея, думка, твердження, віра, переконання й інше – вільне психічне, яке, свідомо чи підсвідомо активізувавшись у психіці, переростає у фіксовану настанову. Це психічне є носієм інформації та певної енергетичної потужності, що відображає ступінь значущості інформації. Власне енергетична потужність (ступінь значу-

щості інформації) активізує фіксовану настанову як внутрішнє психічне, змушуючи її психоенергію впливати на інше внутрішнє психічне, активізувати його для сприйняття й перетворення інформації про те, що потрібно (хочеться) зробити (досягти).

Коли в людини активізоване будь-яке психічне на певному рівні психіки, то інформація про це миттєво передається на всі інші рівні. Псі-програми на цьому рівні людської психіки, відповідно до інформації (її змісту, коду), починають функціонувати (здійснювати псі-операції), роблять свій внесок у розвиток цього психічного явища. Активізація всякого внутрішнього психічного, а також перетворення в психіці відбуваються у результаті здійснення в ній псі-операцій.

Виявлено, що «псі-операція – це процес взаємодії різного зовнішнього і внутрішнього чи внутрішньо-внутрішнього психічного, у зв'язку із чим відбувається виявлення змісту інформації та її енергетичної потужності (ступеня значущості), їхнього перетворення й утворення нового психічного» [6, с. 79].

Псі-програма починає формуватися (*перша стадія*) у результаті активізації (підвищення енергетичної потужності) фіксованої настанови як внутрішнього психічного. Далі відбувається пошук того, *що хочеться (потрібно) зробити (досягнути)*. У результаті виконання псі-операцій з іншого внутрішнього психічного виокремлюється інформація (знання про предмети, явища, події, про зв'язки між ними, навички, вміння). Так відбувається пошук іншого психічного, яке забезпечило б реалізацію того, що закладено у фіксованій настанові. Із множини внутрішнього психічного, яке міститься в людській психіці, «видобувається» інформація про шляхи, методи, способи, засоби реалізації фіксованої настанови. Психічне з фіксованою настановою відбирає, структурує і спрямовує інше психічне (їх множини) на свою реалізацію. Це збільшує кількість інформації та підвищує ступінь її значущості (*друга стадія*).

На *третьій стадії* на основі інформації та енергетичної потужності, які утворилися після другої стадії, здійснюються псі-операції, спрямовані на вироблення алгоритму реалізації фіксованої настанови. На основі цього формується психічне, що містить інформацію про те, *як і що потрібно робити для того, щоб реалізувати фіксовану настанову* (третья стадія).

Надалі (на *четвертій стадії*), згідно з виробленим алгоритмом, здійснюються псі-операції з *отримання результату, закладеного у фіксованій настанові*, тобто відбувається процес операційно-функціональних перетворень для практичної реалізації завдання, передбаченого в інформації фіксованої настанови [5, с. 117–120].

Результатом діяльності псі-програми може бути нова думка, ідея, рішення, вчинок, поведінка,

висловлювання, емоція, почуття, стан тощо. У такий спосіб формується кожна псі-програма на свідомому і підсвідомому рівнях. Створення псі-програм на різних рівнях психіки на тій чи іншій стадії має свої особливості.

Зі структурно-функціональної схеми формування псі-програм у людській психіці випливає, що із процесуального погляду псі-програма – це нерозривна ланка здійснення послідовно-паралельних псі-операцій у визначеному напрямі.

За сформованої псі-програми, під час активізації фіксованої настанови, на основі якої вона утворена, така програма діє ніби автоматично.

Псі-програми на засадах неусвідомленої настанови формуються на несвідомому, підсвідомому і надсвідомому рівнях психіки. На свідомому рівні їх творить усвідомлено людина. У цьому разі програмними настановами є сенси життєдіяльності, свідомі ідеї, думки, образи уяви, віра, переконання тощо. Зазначимо, що на несвідомому та надсвідомому рівнях псі-програми формуються від початку функціонування людської психіки ще в перинатальний період [5, с. 117–120].

На свідомому і підсвідомому рівнях псі-програми формуються з моменту народження дитини. У людській психіці функціонують (чи можуть функціонувати) різні псі-програми. Вони динамічні, переформовуються й удосконалюються, творяться і руйнуються.

Отже, у площині психоенергетичного підходу **криза являє собою руйнування певних усталених базових, смислових (які відносяться до головних, визначальних, тих, які спрямовують особистість у соціальному просторі й часі) псі-програм життєдіяльності людини.**

Оскільки руйнування будь-якої псі-програми супроводжується утворенням у психіці людини «блукаючого» негативного психоенергетичного потенціалу, то він, своєю чергою, впливає на інші псі-програми, які, якщо їхній потенціал недостатньо потужний, можуть руйнуватися. Отже, так накопичується негативний потенціал, який дезорганізує функціонування психіки, тобто функціонування інших псі-програм. Унаслідок такого руйнування людина ніби перебуває в пустелі, часто без віри й надії, без сенсу боротися за життя, не знає, в який бік рухатися, ставить під сумнів попередні життєві цінності, наміри, ідеали тощо.

За силою впливу на психіку можна умовно виокремити три ступеня кризи: *поверхову, поглиблену і глибинну.*

Поверхова криза виникає тоді, коли руйнується незначна кількість псі-програм, водночас достатня частина базових, смислових псі-програм функціонує, як і раніше. Психоенергія зруйнованих псі-програм, що перетворилася на «вільне» психічне, впливає на інше психічне, що породжує

неспокій, тривогу, роздратування, нестриманість, незадоволеність собою, своїми діями, планами, взаєминами з навколишніми.

Поглиблена криза наявна тоді, коли руйнується значна кількість базових, смислових псі-програм, як у разі гострого переживання зради, смерті близьких і рідних людей, невиліковної хвороби та ін. У житті це виявляється в почуванні безсилля перед тим, що відбувається. Все навколо лише дратує. Діяльність стає нецікавою. Людина втомлюється, стає сумною, песимістично сприймає світ, не знає, як їй жити далі.

Глибинна криза виникає під час руйнування основних базових, смислових псі-програм життєдіяльності. Психоенергія зруйнованих псі-програм має досить потужний негативний психоенергетичний потенціал, який суттєво впливає на функціонування інших псі-програм, зокрема й психічного захисту, часто блокує їх чи дезорганізує. У житті це виявляється як гостре переживання людиною власної неповноцінності, нікчемності, непотрібності, відчаю, який змінюється апатією чи почуттям ворожості. Сенса існування втрачається, виникають думку про суїцид та ін.

Отже, у людини зруйновані усталені псі-програми, а нові ще не сформувалися. Це криза. Руйнування наявних псі-програм і формування нових триває певний час, оскільки людина не знає, що саме в реальному житті потрібно оновити, як цього досягти та від чого відмовитися. Як тільки завершується формування нових псі-програм життєдіяльності – криза подолана!

Будь-які вікові кризи також пов'язані з руйнуванням старих псі-програм і процесом формування нових. Навіть криза першого року життя дитини пов'язана з руйнуванням псі-програми цілковитої залежності від матері. Звісно, ці псі-програми функціонують на підсвідомому і надсвідомому рівнях. Водночас формуються псі-програми певної самостійності й незалежності.

Наприклад, криза 6–7 років пов'язана з руйнуванням псі-програм поведінки й діяльності дошкільника. З моменту навчання в школі старі псі-програми руйнуються і відбувається процес формування нових, пов'язаних з обов'язками щодо навчання, поведінки і діяльності на уроках, взаєминами з однокласниками, новими друзями, вчителем тощо.

Криза підліткового віку виявляється в тому, що руйнуються псі-програми, пов'язані з дитинством, залежністю від батьків та їхньої волі, підпорядкуванням волі дорослих, ідентичністю та ін., а формуються псі-програми нового змісту стосунків із батьками, дорослими, поведінки із протилежною статтю, інтимності, незалежності, самостійності тощо.

Вікові кризи в зрілому віці також переживаються по-різному. Наприклад, вихід на пенсію

спричиняє руйнування багатьох базових і смислових псі-програм. І подоланням цієї кризи стане формування нових псі-програм життєдіяльності.

Не менш важливим є подолання життєво-смислових криз, які можуть виникнути в будь-який час. Таке спостерігаємо, коли людина, скажімо, мати, зазнає життєво-смислової кризи через втрату єдиної дитини. У неї руйнуються псі-програми, пов'язані із життям цієї дитини, турботою про неї, надією на майбутнє, що може призвести до руйнування псі-програми сенсу життя. Формування смислової псі-програми виходу із цієї кризи є складним процесом, оскільки має низку допоміжних псі-програм: пошуку нового сенсу життя; руйнування попередніх псі-програм, пов'язаних із життям дитини і надіями на неї; подолання депресивного стану, болю втрати тощо.

Висновки. Отже, криза в площині психоенергетичного підходу – це руйнування певних, насамперед базових і смислових, псі-програм поведінки і життєдіяльності. Саме руйнуванням будь-якої псі-програми супроводжується утворенням у психіці людини «блукаючого» негативного психопотенціалу, який, своєю чергою, впливає на потенціал інших псі-програм, які, якщо їхній потенціал недостатньо потужний, можуть руйнуватися. Відбувається накопичення негативного потенціалу, що дезорганізує функціонування психіки, тобто функціонування інших псі-програм. Подолання кризи завершується, коли замість зруйнованих сформовані нові псі-програми.

Перспективи подальших розвідок полягають у більш поглибленому вивченні процесу руйнування старих і формування нових псі-програм під час переживання людиною різних криз, а також особливостей функціонування псі-програм цих криз.

Література:

1. Бермант-Полякова О.В. Посттравма: диагностика и терапия. СПб.: Речь, 2004. 248 с.
2. Варій М.Й. Енергетична концепція психіки і психічного: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2009. 318 с.
3. Варій М.Й. Психіка людини у психоенергетичній концепції. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. V (54). Issue 126. 2017. P. 65–71.
4. Варій М.Й. Психологічні механізми чи псі-програми? Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць Серія «Психологічна». Львів: ЛьвДУВС, 2011. Вип. 1. С. 3–17.
5. Варій М.Й. Психологія особистості: підручник. Львів: Видавництво «Львівської політехніки», 2016. 608 с.
6. Варій М.Й. Псі-програми – знаряддя утворень і перетворень у психіці людини. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. V (62). Issue 142. 2017. P. 77–81.
7. Каплан Г.И., Сэдок В.Дж. Клиническая психиатрия. Т. 1. М.: Медицина. 1994. 672 с.
8. Кризисная интервенция. Психотерапевтическая энциклопедия / под. ред. Б.Д. Карвасарского. СПб.: Питер, 2002. С. 15–26.
9. Пергаменчик Л.О. Кризисная психология: курс лекций. Минск: Вышэйшая школа, 2003. 150 с.
10. Решетников М.М. Психическая травма. СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006. 322 с.
11. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.Н. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. СПб.: Речь, 2004. 256 с.
12. Хардинг М.Э. Психическая энергия. М.: Рафабук; К.: Ваклер, 2002. 476 с.
13. Шапар В.Б. Психология кризисных ситуаций. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. 452 с.

Варий М. И. Кризис: психоэнергетический подход

В статье анализируются имеющиеся в психологической науке подходы к пониманию и толкованию кризиса. На основе анализа сделан вывод, что ни один из этих подходов полностью не объясняет истинной сущности кризиса, почему и какие именно параметры психики человека меняются, какие содержательные и функционально-операционные изменения происходят в ней. Предлагается психоэнергетический подход, который, по мнению автора, дает ответ на поставленные вопросы. В рамках этого подхода психика человека рассматривается как относительно самостоятельное индивидуальное информационно-энергетическое образование. Человеческая психика действует благодаря наличию и функционированию в ней пси-программ, которые представляют собой орудие осуществления в ней операционно-функциональных преобразований и внешнего, и внутреннего психического на основе имеющегося психического. Поэтому в плоскости психоэнергетического подхода кризис представляет собой разрушение определенных устоявшихся базовых, смысловых (относящихся к основным, определяющим, тех, которые направляют личность в социальном пространстве и времени) пси-программ жизнедеятельности человека.

Ключевые слова: кризис, психоэнергетический подход, психоэнергия, психическое, внутреннее психическое, внешнее психическое, пси-программа, пси-операция.

Varii M. Y. Crisis: the psychic and energetic approach

The available in psychological science approaches to understanding and interpretation of the crisis are analyzed in the article. Due to the done analysis it is made the conclusion, that none of the approaches completely explains the true essence of the crisis, does not indicate why and what kind of the parameters of the human psyche change, what the meaningful and functional-operational changes occur in it. It is proposed the psychic and energetic approach, which, in the opinion of the author, gives an answer to the above questions. Within this approach, the human psyche is considered as a relatively independent individual information and energetic formation. Actually the activity of the human psyche happens due to the presence and the functioning of psy-programs in it, which are an instrument of implementation of operational-functional transformations of external and internal mental in it based on the existing mental. Therefore, in the context of the psychic and energetic approach, the crisis is the destruction of certain established basic, semantic (those that relate to the main, determinative, those that direct the personality in social space and time) psy-programs of the human life.

Key words: crisis, psychic and energetic approach, psychoenergy, psychic, internal psychic, external psychic, psy-program, psy-operation.